

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kauppinen, Merja; Aerila, Juli-Anna

Title: Lukupesä tuo näkyväksi lukemisen ympäristöt ja tilat

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Finra ry, 2023

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kauppinen, M., & Aerila, J.-A. (2023). Lukupesä tuo näkyväksi lukemisen ympäristöt ja tilat. *Kielikukko*, 42(2), 2-5. https://finrainfo.fi/wp-content/uploads/2023/06/Kielikukko_2_2023_www.pdf

Merja Kauppinen

toimii opettajankoulutuslaitoksessa Jyväskylän yliopistossa suomen kielen ja kirjallisuuden pedagogiikan lehtorina (kuva: Merja Kauppinen).

Jull-Anna Aerila

Jull-Anna Aerila työskentelee äidinkielen ja kirjallisuuden yliopistonlehtorina Turun yliopiston Rauman kampuksella. Hän opettaa sekä tulevia varhaiskasvatuksen että luokanopettajia. Lukemaan innostaminen ja ehyttävät oppimisprosessit ovat hänen tutkimuskohteitaan.

Lukupesä tuo näkyväksi lukemisen ympäristöt ja tilat

Lukupesät raivasivat tilaa lukemiselle 1990-luvun virolaiskouluissa. Kouluihin ja luokkiin rakennettiin sopukoita, joihin saattoi vetäytyä kirja mukanaan. Sopukat laajenivat 2000-luvulla tiloiksi, joissa pystyi valitsemaan itselleen luettavaa, piirtämään /uetusta ja harjoittelemaan kirjaimia. Kansainvälistä tunnustusta (FELAn palkinto) saanut lukuaitotyö rantautui vuonna 2021 Suomeen ja Latviaan. Suomessa Lukupesät yhdistyivät FinRAn luotsaamina luontevasti valtakunnallisia opetus- ja varhaiskasvatussuunnitelmia (2014, 2022) toteuttaen monentyppisiin oppimisympäristöihin. Syntyi suomalainen /ukupesäajattelu, jota artikkelissamme kuvaamme.

Asiasanat: oppimisympäristö, Lukupesä, lukuympäristö, /ukuilo, TARU

Jull-Anna Aerila ja Merja Kauppinen

ovat olleet Suomen Lukupesä-toiminnan koordinoijia vuosien 2021-2023 aikana. Lukupesä-hankkeessa on sovellettu heidän kehittämänsä ©Taru - Tarinoilla lukijaksi -mallia.

Suomessa Lukupesä-toiminnan lähtökohtana ©TARU-malli

Lukupesä on suunniteltu, kokeiltu ja jalostettu suomalaisissa kouluissa ja päiväkodeissa kahden lukuvuoden ajan (v. 2021-2022, 2022-2023). Tavoitteena on ollut motivoida lapsia ja nuoria huoltajineen sekä koko kouluyhteisöä sidosryhmineen lukemaan. Alusta alkaen lukupesä on kantanut yhteisöllisen lukemisen teema ja lukijayhteisöjen muodostaminen.

Lukupesä-toiminnan pontimena on sovellettu ©TARU - Tarinoilla lukijaksi -mallia (Aerila & Kauppinen 2019; ks. myös <https://sites.utu.fi/jipolku-taru/>). Sen kivijalkana on lukemisen MSM-periaate, joka koostuu kolmesta osatekijästä: lukemisen määrän lisääminen, sopivan luettavan löytäminen ja mielekäs toiminta luetun parissa. Lukemisen määrää lisäämällä lapset

ja nuoret pyritään sitouttamaan lukuharrastukseen. Iltasadun säännöllinen lukeminen tai loma-kirjan valinta ja lukeminen useaan kertaan vuodenkierron aikana muodostavat rutiineja, joista tulee tapa. Opettajien ja vanhempien tehtävänä on opastaa lapsia ja nuoria itselle sopivan luettavan löytämiseen. Yksilöllisiin tekstivalintoihin ohjaamalla löytyvät kirjat, jotka innostavat lukemaan juuri tietyllä hetkellä tai tietyssä elämänvaiheessa. Myös vertaisten suosittelut toimivat tehokkaasti luettavan valinnassa. Jo varhaiskasvatuksessa lapset alkavat spontaanisti vinkata toisilleen luettavaa iltasatukirjahyllyn (Aerila & Kauppinen 2021; ks. myös <https://sites.utu.fi/iki-taru/>) äärellä. Mielekäs yhteisöllinen tekeminen luetun pohjalta tekee lukukokemuksen näkyväksi ja kannustaa vaihtamaan ajatuksia. Syntyy luontevaa vuorovaikutusta kirjan tiimoilta. ©TARU-mallin mukaisissa opetuskokeiluissa olemme jatkaneet luettua esimerkiksi askartelemalla miniatyyrimaailmoja, tekemällä varjoteatteria, moniaistisin kokemuksiin sekä yhteisöllisellä eläytymisellä tekstin tunnemaailmaan äänten, liikkeen ja värien kautta. Varhaiskasvatuksessa eläytyminen voi tapahtua elävöittämällä lukuhet-

keä ja rakentamalla kirjan ympärille tarinallista leikkiä.

Lukupesä-toiminnassa syntyi lapsilähtöisiä lukemisen ympäristöjä

Lukupesä-toiminnan tuloksena Suomessa on kehitetty lukuisia määriä innovatiivisia fyysisiä, mentaalisia, sosiaalisia ja kulttuurisia lukemisen ympäristöjä. Lukemisen pedagogiikka on kehittynyt, kun eri-ikäisille lukijoille tarkoitettuja lukupesäitä on rakennettu lukemisen paikkoja ja tiloja silmällä pitäen. Oppilaille lukupesät ovat merkinneet opettajien mukaan pitkälti vuorovai-
kutusta. Niiden arvo on ollut muiden lukijoiden kohtaamisessa ja ajatusten kehittämisessä luetun pohjalta sekä lukemiseen liittyvien myönteisten tunteiden kasvussa. Yhteisöllisen lukemisen arvo on käynyt näkyväksi luokissa ja päiväkotit-

ryhmissä kahden Luku pesä-lukuvuoden jälkeen. Opettajat kertovat, miten "Lukupesä-toiminnan kautta myös oppilaiden keskinäinen vuorovai-
kutus lisääntyi, ja sillä oli positiivista vaikutusta luokan kokonaisilmapiiriin."

Lukupesä on laajentunut monella lapsella fyysisestä paikasta mentaaliseksi tilaksi. Luok-
kaan tai käytävään pystytetystä lukumajasta on tullut paikka, joka tuo lukijalle turvaa. Varhais-
kasvatuksessa on vahvistunut kirjasylin merki-
tys: "Kun lapsi pyytää sinua lukemaan kirjaa, se on aina kutsu vuorovaikutukseen." Herkäs-
ti lapsen tarpeita aistiva varhaiskasvatuksen opettaja on näin ollen paras luku pesän tarjoaja. Hankeopettajien mukaan lukeminen on yhä ar-
vovalinta koulun hektisessä arjessa: "Koulun verrattain kiireisessä arjessa pitää lukemisel-
le raivata tilaa. Luontevaa ja tarkoituksenmu-

Mikä on lukupesä? (ks. myös <https://sites.utu.fi/polku-taru/>)

Lukemiseen sekä lukukokemusten jakamiseen ja jatkamiseen kannustava ympäristö:

1. mukavia lukupaikkoja ja toimintaympäristöjä: äänet, valot, tunnelmat, lukuystävät
2. lukumateriaaleja houkuttelevasti esillä
 - a. riittävä määrä ja mahdollisuus yksilöllisiin valintoihin
 - b. monipuolinen kielitarjonta
 - c. tekstien monipuolisuus: eri genrejä, helppolukuiset, kuvakirjat, tietokirjat, sarjakuvat, tiede-
lehdet
3. mahdollisuuksia lukukokemusten työstämiseen: paperia ja värit, pädit animaatio-ohjelmien, pe-
lejä, pienoismaailma, tarinapolku, seikkailupeli, toimintalukukortit, rauha keskustella
4. kirjallisuuspohjaisia prosesseja ja tuotoksia esillä: postereita, juonikaavioita, henkilöesittelyjä, mil-
jöökuvauksia QR-koodien takana
5. luku- ja toimintaideoita: parivinkkauksia, lukuvinkkialustoja, sitaatti kone, luokkien välistä yhteistyö-
tä, kirjastoyhteistyö
6. opettajan oman lukijuuden esilletuonti: open kirjalista kuluvalta vuodelta, suosikkisarjat ja -hah-
mot, mitä opin fiktiosta ja faktiosta
7. tekstien valinnanmahdollisuuksia esiin: miten valitsen itselleni kirjan, kirjasta voi lukea vain osan
tai katsoa teosta kuvakirjana, runokirjasta voi selata itselleen viikon mielirunon, saman kirjan voi
lukea uudelleen.

kaisinta on, jos lukemista pystyy integroimaan muihin oppiaineisiin." Kannustammekin artikkelimme myötä opettaja, vanhempia ja muita kasvattajia tekemään arvovalintoja kirjan puolesta päivittäin. Ohessa on tietoruutuja ja vihjepankkeja kirjan pariin kannustavien arvovalintojen tueksi.

VINKKEJÄ:

Lukupesä-toiminnan aloittaminen koulussa tai päiväkodissa (30.8.2021 / Juli-Anna Aerila & Merja Kauppinen)

Lukupesä-toiminta on hyvä aloittaa lukemaan kannustavien oppimisympäristöjen nykytilan kuvaamisesta sekä alustavan kehittämissuunnitelman tekemisestä. Kannattaa myös miettiä tapoja, jolla havainnoi ja tuo esiin pienetkin muutokset lukemisessa. Näin ryhmä tai luokka näkee kehityksen konkreettisesti. Suunnitelma on vain alustavia ajatuksia tai haaveita ryhmäsi Lukupesä-toiminnasta ja se voi muuttua moneen kertaan.

Mistä lähdetään liikkeelle?

Mieti kaikkia niitä tekijöitä, joiden pohjalta lukemiseen kannustava oppimisympäristö rakentuu ja mikä on tavoitteesi (liitteenä oleva kuvio Aerila & Kauppinen 2021). Kuvaa ympäristöä haluamallasi tavalla yksityiskohtaisesti visuaalistaen ja kirjoittaen. Voit myös muistella ja kertoa ympäristön historiasta. Ota mukaan Lukupesä-toimintaan osallistuvat oppilaat/lapset ja kehittele myös utopistisia ideoita. Tee suunnitelma lukemisen oppimisympäristöjen kehittämiseksi alla olevan muistilistan kohtien 1-5 pohjalta. Kannattaa asettaa toteutukselle sekä ajallisia että toiminnallisia tavoitteita. Ole ennakkoluuloton pohtimalla sekä tiloja että resursseja realistisesti mutta innovatiivisesti.

1. Tarkastele ryhmäsijluokkasi tiloja ja muita saatavilla olevia oppimisympäristöjä: Miten tilat ja muut fyysiset ympäristöt kannustavat lapsia lukemaan ja tutustumaan kirjoihin? Entä ulkotilat ja perheet?
2. Kuvaa käytössäsi olevia lukumateriaaleja: Millaista materiaalia on saatavilla ryhmän tai

Lukupesä rakentamaan (ks. myös <https://sites.utu.fi/jopolku-taru/>)

1. Rakenna lukupesä (= lukemaan innostava fyysinen, mentaalinen, kulttuurinen, sosiaalinen tai pedagoginen oppimisympäristö) kouluun, päiväkotiin, työpaikallasi, joukkueeseesi, harrastusporukallesi tai perhepiiriisi. Muista, että fyysinen lukupesä rakentaa usein tilaa muille lukemisen ympäristöille.
 - Järjestätkö houkuttelevan lukusopen kotiisi, teetkö pakopelin ryhmässäsi, vai varaatko aikaa säännölliseen, mielekkääseen tekemiseen luetun parissa?
 - Onko fyysinen ympäristö pohja pedagogiselle, sosiaaliselle tai mentaalille ympäristölle?
 - Millaisen mentaalisen ympäristön sosiaalinen lukuympäristö rakentaa?
 - Mikä on lukuympäristön pedagoginen tavoite ryhmässäsi?
2. Minkä kokeilun valitsit ja miksi? Miten sen toteutit? Millaiset tavoitteet kokeilulle asetit? Miten ne toteutuivat? Millaisia kokemuksia osallistujille kokeilusta jäi? Mitä osallistujat oppivat? Entä sinä?
 - Dokumentoi kokeilusi Instaani, lähetä siitä tervehdys podcastin muodossa lukuporukallesi. Muista lisätä #©TARU, niin pääset mukaan Tarinoilla lukijaksi -yhteisöön.
 - Kirjaa kokeilusi muistiin ja kehittele sitä eteenpäin ryhmässäsi.

PSYKKINEN LUKUYMPÄRISTÖ

lukijaminäkuva,
kirjallisuuden eläytyminen
lukutaitojen kehittyminen,
lukuasenteet, aktiivinen toimijuus

POSITIIVISET TUNTEET,
ITSELUOTTAMUS, AKTIIVISUUS

SOSIAALISET JA KULTTUURISET LUKUYMPÄRISTÖT

kokemusten ja ajatusten jatkamista
sekä jakamista vertaisryhmissä ja aikuisten kanssa,
yhteisen lukuhistorian rakentuminen

LUKEMISEN MALLIT, KOKEMUSTEN JAKAMINEN,
VAPAA DIALOGI-LÄHTÖINEN VUOROVAIKUTUS

FYYSINEN LUKUYMPÄRISTÖ

paikat, materiaalit, esillä olevat lukuhistoriat, virtuaaliset lukuympäristöt,
kirjastot, kodit

AUDITIIVISET, VISUAALISET JA KINEETTISET KOKEMUKSET

- koulun/päiväkodin tiloista? Mistä muualta voisitte hankkia luettavaa? Millaisia kirjastovierailuja teette? Löytyykö luettavaa verkosta? Voitteko tehdä omia luku materiaaleja?
3. Kerro tavoistanne lukea ja työstää luettua ryhmissä tai yksin: Millä tavoin luette kirjoja ja tutustutte teksteihin? Mitä toimintoja tai tehtäviä lukemiseen liittyy? Miten käytte tehtyä ja koettua yhdessä läpi? Mieti huolella, mikä on toimintojen tavoite ja sopiiko toiminta juuri tähän tavoitteeseen.
 4. Koeta arvioida käytössänne olevaa ajallista resurssia lukemiseen: Miten usein luette ja missä yhteydessä? Onko lukuajkojen pituus sopiva kaikille? Voisiko ajallista resurssia

käyttää joustavasti? Ehtivätkö kaikki varmasti lukea?

5. Mikä rakentaa yhteisönne lukukulttuuria? Mistä huomaa, että olette lukeva luokka, koulu, ryhmä, päiväkot? Mitä konkreettista tarvitset? Ota mukaan yhteisösi eli ryhmäsi tai luokkasi sekä heidän lähipiirinsä!

Lähteet sekä materiaalia luku ympäristöjen kehittelyyn:

Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. 2019. Lukukipinä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Aerila, J.-A. & Kauppinen M. 2021. Kirjasta kaveri. Jyväskylä: PS-kustannus.

POLKU-hankkeen verkkosivut. <https://sites.utu.fi/polku-taru/>
KI-TARU-hankkeen verkkosivut. <https://sites.utu.fi/iki-ta-ru/>